

Szabó Regina¹

Szíria szerepe Irán előretolt védelem doktrínájában

Syria's Role in Iran's Forward Defense Doctrine

Absztrakt

A tanulmány célja bemutatni, hogy milyen szerepet játszik Szíria az Iráni Iszlám Köztársaság katonai doktrínájában, különösen annak előretolt védelemmel kapcsolatos elveiben. A tanulmány az iráni–szíriai szövetség rövid történelmi áttekintését követően ismerteti az iráni haderő sajátos szervezeti struktúráját és katonai doktrínáját, azon belül is hangsúlyt helyezve az előretolt védelem doktrínájára. Ezt követően pedig megkísérli Irán szíriai katonai szerepvállalásának vizsgálatán keresztül meghatározni Szíria szerepét az előretolt védelem doktrínájának megvalósításában. A tanulmány végezetül rámutat arra, hogy Irán szíriai katonai jelenlétének fenntartása az előretolt védelem szempontjából kritikus fontosságú, de kihívásokkal terhelt, így a teheráni vezetésnek a jövőben törekednie kell arra, hogy a két ország közötti katonai és gazdasági szövetséget Bassár el-Aszad személyén túlmutatóan is minél inkább elmélyítse.

Kulcsszavak: Irán, Szíria, előretolt védelem doktrína, az ellenállás tengelye

Abstract

This article seeks to examine Syria's role in the Islamic Republic of Iran's military doctrine, especially in the realisation of the forward defence doctrine. After a brief historical overview of the Iranian-Syrian alliance, the article presents the organizational structure and military doctrine of the Iranian armed forces, emphasizing the importance of forward defence. Finally, the article determines the scope of Syria's role in the implementation of the forward defence doctrine through an examination of Iran's military involvement in Syria. The article concludes that Iran will face a number of challenges maintaining its expanded Syrian military presence that is critical to the

¹ Beosztott tiszt, Magyar Honvédség Modernizációs Intézet, e-mail: szabo.regina@mil.hu

effective implementation of the forward defence doctrine. For this reason, Iran must work to deepen the military and economic relationship between the two countries in a way that goes beyond Assad himself.

Keywords: *Iran, Syria, forward defence doctrine, axis of resistance*

1. Bevezetés

Az államok cselekedeteit a nemzetközi térben biztonságukról alkotott percepcióik határozzák meg. Az esetek többségében ezek az észlelések a valóságnak megfelelnek; ugyanakkor előfordulhat, hogy az államok vagy alulértékelik a rájuk leselkedő veszélyeket, vagy éppen ellenkezőleg, tévesen ellenségesnek ítélik meg a másik állam szándékait. A teheráni vezetés álláspontja szerint az ország regionális politikája mögött biztonsági megfontolások állnak, ugyanakkor az amerikai és európai narratíva a hangsúlyt gyakran az iráni befolyás kiterjesztésére és a közel-keleti hatalmi rend megbontására helyezi. Míg Irán elsősorban azzal magyarázza aktív regionális politikáját, hogy az Egyesült Államok jelenléte a térségben nyílt fenyegetést jelent az iszlám kormányzásra nézve, addig az amerikai narratíva – amely a térség nyugati szövetségeseinek álláspontját is dominálja – Irán hegemon törekvéseit állítja középpontba.² Bármely narratíva lencséjén keresztül is vizsgáljuk azonban Irán tevékenységét, a legfontosabb cél az iszlám kormányzás modelljének fenntartása és túlélésének biztosítása marad; alapvető érdekként ez a megfontolás minden más állami célkitűzés fölé helyezkedik, így Irán regionális törekvései is ennek vannak alárendelve.

2. Az iráni–szíriai együttműködés

A Szíria és Irán között a jelenlegi formában 40 éve fennálló kapcsolat az 1979-es iszlám forradalmat követően kezdett kialakulni, és mára komoly katonai, gazdasági és politikai szövetséggé fejlődött, amely sok esetben a tranzakciós elv alapján működik. Irán számára Szíria ugyanis egy tágabb regionális politika részét képezi, amelynek középpontjában egyfelől az ország levantei befolyásának kiterjesztése és regionális szerepének erősítése, másfelől a rezsim védelmének Irán határain kívüli biztosítása áll.

Az 1979-es iráni iszlám forradalom eseményei alapjaiban változtatták meg Irán stratégiai környezetét, hiszen míg a sah uralkodása alatt Irán még a washingtoni narratíva szerint is kulcsfontosságú szerepet töltött be a regionális *status quo* fenntartásában, addig a forradalom után Irán a nyugati szövetségesek legfőbb ellenségévé vált. Az új iráni kormány a forradalmat követően elszigetelődött, szövetségi rendszere teljesen megváltozott. Szíria azonban a legtöbb arab országgal ellentétben viszonylag gyorsan támogatásáról biztosította az új iráni vezetést, hiszen egy jövőbeli iráni–szíriai szövetség kialakulásában számos olyan lehetőséget látott, amellyel

² Frederic Wehrey et al.: *An Altered Strategic Landscape. The Shifting Regional Balance of Power*. In Frederic Wehrey et al.: *The Iraq Effect: The Middle East After the Iraq War*. Santa Monica, CA, RAND Corporation, 2010. 17–30.

térségbeli ellenségeit – többek között Izraelt és Irakot – jelentősen gyengítheti. Így tehát Iránnak 1980-ban egy viszonylag ellenséges nemzetközi környezetben kellett háborúba bocsátkoznia Irakkal, amely során az arab országok közül csak Szíria és Líbia állt ki mellette és támogatta fegyverszállítmányokkal. Fontos kiemelni azonban, hogy Szíria támogatása mögött is stratégiai érdekek húzódtak meg, hiszen az ellenséges és rivális Irak pozícióinak gyengülése előnyös lett volna számára. Az 1991-es öbölháborút követően a közös ellenség, Irak lényegesen meggyengült, ezért a kilencvenes évekre az iráni-szíriai együttműködés is némileg vesztett intenzitásából, a kétoldalú kapcsolatok pedig lazábbá váltak.³ Az ezredfordulót követően Háfez el-Aszad halálával fia, Bassár el-Aszad került hatalomra, és habár a 9/11-es terrortámadások idején mindkét ország támogatta az amerikai terrorellenes intézkedéseket, az iráni-szíriai szövetség legnagyobb ellensége továbbra is az Amerikai Egyesült Államok (USA) maradt. Az arab tavasz idejére a két ország már igen szoros szövetséget alkotott, Aszad pedig rendszeres vendége volt az iráni vezetésnek.⁴

A két ország viszonyában a komoly fordulópontot a szíriai polgárháború 2011-es kitörése hozta, mivel ezt követően Irán egyre nagyobb mértékű katonai és gazdasági segítségnyújtást tanúsított az Aszad-rezsim túlélése érdekében. Szekuláris ideológiája ellenére az Aszad-rezsim kulcsfontosságú iráni szövetséges, és túlélése alapvető iráni érdek, hiszen egy potenciálisan ellenséges Szíria nemcsak geopolitikai előnyvesztéssel járna, hanem a hatalmi egyensúlyt is Szaúd-Arábia és Izrael irányába billentené el.⁵ Emellett Irán regionális céljainak fenntartása – a Hezbollah támogatása, valamint a Földközi-tengerrel összekötő szárazföldi folyosó kiépítése – sem kivitelezhető Szíria támogatása nélkül.⁶ Mostanra azonban a kormányerők hatalmának relatív stabilizálódása Irán szíriai katonai jelenlétének megkérdőjelezését eredményezte, ennek következtében pedig Irán Szíria-politikája lényeges változásokon megy keresztül, amely immáron a hangsúlyt Irán posztháborús szerepére helyezi.

3. Irán katonai képességei és az előretolt védelem doktrínája

Az iráni haderő szervezeti felépítése duális jellegű, ahol két különálló, párhuzamosan működő hadsereg látja el a különböző katonai feladatokat. Ezek közül az Artesh jelenti a reguláris haderőt, amely az ország külső fenyegetésekkel szembeni védelmét biztosítja, az Iszlám Forradalmi Gárdát (IRGC) pedig, az 1979-es forradalom eszméjét magában hordozva, a rezsim és az iszlám kormányzás modelljének külföldi és belföldi védelme érdekében állították fel. A különböző becslések szerint az iráni haderő körülbelül 610 ezer fő aktív katonai állománnyal rendelkezik, amelyből 420 ezer fő a reguláris haderőhöz, 190 ezer fő pedig az IRGC állományához tartozik. Az IRGC alárendeltségében működő Basij azonban további 450 ezer fős aktív tartalékos állománnyal

³ Rafke Risseuw: *The Syrian-Iranian Nexus: a Historical Overview of Strategic Cooperation*. Brussels, Brussels International Center, 2018. 3–4.

⁴ Andrea Stoian Karadeli: *Relations Between Iran and Syria – A Marriage of Convenience or an Axis of Resistance? European Security and Defence*, 2019. június 18.

⁵ Kenneth Katzman: *Iran's Foreign and Defense Policies*. CRS Report. Congressional Research Service, 2021. január 1. 32.

⁶ Egeresi Zoltán – Wagner Péter: *A lezárás felé? A szíriai polgárháború megoldásának lehetséges körvonalai (4.) A regionális szereplők céljai és érdekei: Irán és Törökország. KKI-Elemzések*, (2018), 2. 7.

növeli a haderő méretét.⁷ A katonai struktúra dualitása alapvetően történelmi okokra vezethető vissza, és a mai napig meghatározó tényezője Irán katonai műveleteinek. A Közel-Kelet egyik legnépesebb országaként regionális viszonylatban Irán rendelkezik az egyik legnagyobb hadsereggel. A Global Firepower Index 2022-es adatai alapján az iráni haderőt létszám tekintetében egyedül Egyiptom előzi meg a térségben.⁸ Fontos azonban hangsúlyozni, hogy létszámbeli fölénye nem ellensúlyozza elmaradásait a kiképzés, a haditechnika és a hadfelszerelés területén, így hatékonyan nem képes fellépni más, sokkal magasabb technológiai fejlettségű haderőkkel szemben. Ennek ellenére azonban létszámadatai még mindig elrettentő erővel bírnak, különösen Irán határainak védelme szempontjából.⁹

Az iráni katonai képességek tehát hiányosak, az ország súlyos szankciókkal sújtott gazdasága pedig reálisan nem tesz lehetővé sokkal nagyobb védelmi kiadásokat. A SIPRI által közölt adatok szerint a 2020-as évben Irán 15,8 milliárd dollárt költött védelmi kiadásokra, amivel a 18. helyet sikerült elérnie az országok védelmi költségvetéseit összehasonlító listán. Kizárólag az összeget figyelembe véve „csak” két (alapvetően rivális) közel-keleti ország előzte meg, Szaúd-Arábia (57,5 milliárd dollár) és Izrael (21,7 milliárd dollár), azonban Irán 2,2%-os GDP-arányos védelmi kiadásai nagymértékben elmaradnak a térségben tapasztalt trendektől. A világ 10 legnagyobb GDP-arányos védelmi költségvetésével rendelkező országai közé tartozik Omán (11%), Szaúd-Arábia (8,4%), Kuvait (6,5%), Izrael (5,6%), valamint Jordánia (5%). Ezzel szemben Irán védelmi kiadásai 2018 óta 20%-kal csökkentek, ami egyértelműen rámutat az Iránnal szemben hatályban lévő gazdasági szankciók közvetett hatásaira.¹⁰

Ebből kifolyólag Irán nem rendelkezik elegendő erőforrással hagyományos katonai képességeinek megfelelő mértékű növeléséhez, így az ebből adódó elmaradásainak kiküszöbölésére az egyetlen reális alternatívát a nem hagyományos hadviselési formák jelentik. A Közel-Keleten az elmúlt két évtizedben a nem állami entitások regionális hatalmi struktúrában betöltött szerepe lényegesen megváltozott. Az olyan szervezetek, mint a palesztin Hamász, vagy a libanoni Hezbollah kiterjedt politikai hatalomra tettek szert, ami nemcsak erőszakos cselekedeteik miatt jelent fenyegetést a térség államaira nézve, hanem egyfajta állam az államban szerkezetet kialakítva az államok egységét is megbontja. E szervezetek megnövekedett jelentőségét az elmúlt évtizedekben Irán is felismerte, és nagyrészt fegyveres nem állami szereplőkből álló proxyhálózatot épített ki, amely mostanra lényegesen hozzájárul az ország aszimmetrikus katonai képességeihez.

Az 1980-as évek iraki–iráni háborújának tapasztalatai rávilágítottak az ország katonai képességeinek hiányosságaira, valamint az aszimmetrikus hadviselési módszerek jelentette lehetőségekre. Ebből kifolyólag az 1990-es évek elejére az iráni haderő megvizsgálta, mely területeken vannak elmaradásai, és megpróbált megoldásokat találni e hiányosságok kiküszöbölésére. Az így megszülető doktrinális elvek azon gondolat köré épültek, hogy az ország területi védelme érdekében el kell kerülni a közvetlen

⁷ Defense Intelligence Agency: *Iran Military Power. Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*. Washington, DC, U.S. Government Publishing Office, (2019). 10–11.

⁸ Global Firepower Index: www.globalfirepower.com/countries-listing-middle-east.php

⁹ Omar Lamrani: *Iran's Conventional Military Capabilities*. Newlines Institute for Strategy and Policy, 2020. július 9.

¹⁰ Diego Lopes Da Silva – Nan Tian – Alexandra Marksteiner: *Trends in World Military Expenditure, 2020*. SIPRI, 2021. április.

konfliktusokat az ellenséggel. Habár Irán biztonsági környezete az elmúlt évtizedekben jelentősen megváltozott, ez az elv a mai napig meghatározó eleme maradt az iráni katonai doktrínának.¹¹

Az iráni haderő doktrinális gondolkodását alapvetően a közelmúlt és a jelen releváns műveleti tapasztalatai határozzák meg, ugyanakkor az elmúlt évtizedek történelmi eseményei, a vallási eszmék, valamint az egyéb ideológiai megfontolások szintén szerepet játszanak az ország aktuális katonai doktrínájának megformálásában. Irán közvetlen és tágabb, alapvetően ellenséges biztonsági környezete pragmatikus és rugalmas katonai megoldásokat követel, így ez az ország haderejének gondolkodásában is visszatükröződik. Ennek ellenére azonban az iráni haderő számára a doktrinális elvek ideológiai és erkölcsi igazolása még mindig elengedhetetlen, így azok bizonyos szintű ideológiai jóváhagyást igényelnek.¹²

Irán katonai doktrínája hagyományosan védelmi célokat szolgál, ugyanakkor a teheráni vezetés 2018-as katonai doktrína módosításáról szóló döntése következtében a hangsúlyok a védelem irányából egyre inkább a támadás felé tolódnak el. A változások központi gondolata szerint az IRGC az eddigiektől eltérően a jövőben nemcsak távolról irányítja, hanem aktívan részt is vesz a térség konfliktusaiban.¹³ A fő doktrinális alapelveket a rezsim biztonságának garantálása, az ország területi integritásának védelme, valamint a demonstratív és megtorló elrettentés jelenti, ennek ellenére azonban a forradalom exportja és Irán regionális befolyásának kiszélesítése szintén hangsúlyos részét képezik a katonai doktrínának, ezek pedig jellegüknél fogva inkább szolgálnak támadó célokat.¹⁴

A teheráni vezetés az elmúlt években egyre többször hivatkozott az előretolt védelemre mint Irán katonai doktrínájának alapkövére, és habár deklarált tartalmáról kevés információ áll rendelkezésre, a különböző nyilatkozatok és a gyakorlat alapján arra lehet következtetni, hogy a védelemnek egy olyan formáját értik alatta, amelyet Teherán az ország határain kívül képzel el. Az előretolt védelem alapvetően két kulcsfogalom, a stratégiai mélység és az elrettentés segítségével definiálható. Ebben a kontextusban a stratégiai mélység arra utal, hogy a fegyveres erő alkalmazása az ellenséggel szemben az adott ország határaitól minél messzebb, az ellenség mélységéhez pedig minél közelebb történik, az elrettentés pedig azokat a katonai képességeket és cselekedeteket foglalja magában, amelyek megfelelő pozicionálása elegendő félelmet kelt az ellenségben ahhoz, hogy elrettentse egy esetleges agressziótól.¹⁵ Ebben a megközelítésben azonban az előretolt védelem nem korlátozódik kizárólag a védelem területére, sokkal inkább tekinthető áthidaló doktrínának, amely védelmi, elrettentő és bizonyos esetekben támadó célokat is szolgál. A doktrína előretolt eleme pedig nemcsak azt jelenti, hogy Irán a határain kívül, hanem proxyszövetségesei

¹¹ Shahram Akbarzadeh – William Gourlay – Anoushiravan Ehteshami: Iranian Proxies in the Syrian Conflict: Tehran's 'Forward-Defence' in Action. *Journal of Strategic Studies*, (2022). 1–24.

¹² J. Matthew McInnis: *Iranian Concepts of Warfare. Understanding Tehran's Evolving Military Doctrines*. American Enterprise Institute, 2017. február 16. 1–3.

¹³ Kis Benedek József: *A katonai biztonság összefüggései az észak-afrikai és közel-keleti térségben az arab tavasz tükrében*. MTA doktori értekezés. Budapest, 2019.

¹⁴ McInnis (2017): i. m. 17–20.

¹⁵ Hamidreza Azizi: *The Concept of "Forward Defence": How Has the Syrian Crisis Shaped the Evolution of Iran's Military Strategy?* Geneva Centre for Security Policy, 2021. 5–9.

segítségével kívánja a doktrínát alkalmazásba állítani. A vonatkozó szakirodalom az előretolt védelem négy fő pilléréként az ország rakétaprogramját, kibervédelmi és kiberhadviselési képességeit, drónképességeit, valamint a fegyveres nem állami szereplőkből álló proxyszövetségeseit jelöli meg.¹⁶ Jelen tanulmány szempontjából kiemelt jelentősége az utóbbinak van, hiszen a polgárháború alatt tanúsított aktív katonai szerepvállalás az Aszad-rezsim oldalán jóval Szíria határain túl is stratégiai előnyt kovácsolt a teheráni vezetés számára.

4. Szíria szerepe az előretolt védelemben

Irán regionális törekvéseit több egymást átfedő, bizonyos esetekben azonban egymással versengő tényező árnyalja. Az iszlám forradalom ideológiája minden politikai döntés alapvető mozgatórugója, így az országot és magát a rezsimet érintő fenyegetések észlelése is ennek lencséjén keresztül történik. Az iráni vezetés törekszik arra, hogy megakadályozzon minden olyan ellenséges tevékenységet, amely az ország megtámadására, megfélemlítésére, valamint az iszlám kormányzás megdöntésére irányul. Az iráni narratíva az USA-t tekinti az iszlám kormányzás legnagyobb fenyegetésének, ami nem meglepő, hiszen Washington az elmúlt évtizedekben többször is hangot adott a rezsimváltás szükségességéről alkotott véleményének.¹⁷ Irán alapvetően úgy gondolja, hogy amerikai szövetségesként Izrael támogatja az USA rezsimellenes törekvéseit, így közvetlen fenyegetést jelent az országra nézve. Ezt az aggodalmat pedig az ellenséges izraeli retorika – többek között Benjámin Netanjáhu ENSZ Közgyűlés előtt tartott beszédei,¹⁸ valamint a CNN-nek adott interjúja¹⁹ – csak tovább erősíti. Utódja, Naftáli Benet 2021-es beszédében hangsúlyozta, hogy „Izraelnek be kell lépnie a küzdőtérre, és lépéseket kell tennie a polip fejének további gyengítése érdekében”.²⁰ Ezzel az úgynevezett polip doktrínára utalt, amely gyakorlatilag az egyre jobban kiterjedő iráni befolyásra vonatkozik Izrael szomszédságában.²¹

Irán szerint tehát a térség hatalmi viszonyainak rendeződése alapvetően az USA és annak szövetségesei érdekeit szolgálja, így a térség regionális konfliktusaiba való gazdasági, diplomáciai és katonai beavatkozáson keresztül igyekszik befolyását növelni és megbontani az öt fenyegető közel-keleti hatalmi rendet.²² Irán a térség olyan instabil államainak konfliktusaiba avatkozik be, ahol a központi hatalom bizonyos oknál fogva meggyengül, az így kialakuló anarchikus helyzetben pedig a felek befolyásolhatóvá válnak.²³ Ilyen szempontból pedig a szíriai polgárháború tökéletes környezetet teremtett

¹⁶ Azizi (2021): i. m. 10.

¹⁷ Amanda Macias – Kevin Breuninger: Trump Says US Does Not Seek War or Regime Change in Iran, But is Still Ready to Act if 'Necessary'. *CNBC*, 2020. január 3.

¹⁸ Israel Ministry of Foreign Affairs: *PM Netanyahu Addresses the United Nations General Assembly* (2017. szeptember 19.).

¹⁹ Netanyahu Discusses Regime Change in Iran. *CNN*, 2018. szeptember 29.

²⁰ Ben Caspit: Israeli PM Pledges Iran Will No Longer be Untouchable. *Al-monitor*, 2022. február 1.

²¹ Herb Keion: Cyberwarfare and the 'Octopus Doctrine' – Analysis. *The Jerusalem Post*, 2020. május 20.

²² Katzman (2021): i. m. 1–5.

²³ Tálás Péter et al.: *Az amerikai–iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Elemzések, 2020/1. 2.

arra, hogy Izrael szomszédságában lényegesen kiterjessze befolyását: 2011-et követően Szíria az izraeli–iráni proxykonfliktus kiemelt helyszínévé vált.

Az iraki–iráni háború óta a szíriai polgárháború volt az első olyan esemény, amely komolyabb katonai kooperációt eredményezett Szíria és Irán viszonyában.²⁴ Az arab tavasz jelentette tiltakozási hullám 2011-re Szíriát is elérte, a tüntetések békés jellege azonban viszonylag gyorsan megváltozott, amikor a kormány biztonsági erői fegyveres úton léptek fel a civilekkel szemben. Az arab tavasz első eseményhullámai alapján arra lehetett következtetni, hogy a tüntetések mindenhol a demokratizálódást fogják magukkal hozni. Szíria esetében azonban hamar egyértelművé vált, hogy sem a kormányerők nem képesek rövid időn belül rendezni a helyzetet, sem az ellenzék nem képes az Aszad-rezsimet távozásra kényszeríteni, így a konfliktus polgárháborúba torkollott. Irán pedig az arab tavasz által érintett többi országgal ellentétben, Szíria esetében egyfelől nem tehetette meg, másfelől pedig nem állt érdekében, hogy a forradalom mellett lépjen fel, hiszen regionális célkitűzései és az előretolt védelem doktrínájának megvalósításához Aszad hatalmon maradása kritikus fontosságú. Irán az Aszad-rezsim támogatását azzal indokolta, hogy a szíriai polgárháború egy nyugati összeesküvés eredménye, így nemzeti érdekei megkövetelik a katonai szerepvállalást.²⁵

A polgárháború kezdeti szakaszában Irán tanácsadókat küldött az Aszad-rezsim számára a tüntetések hatékony ellenőrzése érdekében, a konfliktus intenzitásának erősödésével azonban a katonai segítségnyújtás is kiszélesedett.²⁶ A fegyverzet és felszerelés biztosítása kiemelten fontos mentőöv volt az Aszad-rezsim számára, azonban a Teherántól érkező fegyverzet az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által kiszabott fegyverembargó tekintetében igen vitatott volt. A nyugati politikai elit 2012-re meg volt győződve arról, hogy Irán látja el a szíriai rezsimet páncéltörő rakétákkal és aknavetőkkal, amelyeket civil repülőgépeken, valamint szárazföldi útvonalakon – Irakon, Törökországon és Libanonon keresztül – juttat el hozzá.²⁷

Az események eszkalálódásával egy időben az is egyértelművé vált, hogy a szíriai kormányerők emberhiányát valamilyen formában kiküszöbölni szükséges,²⁸ így Irán felszólította a Hezbollah vezetését, hogy csatlakozzon a kormányerőkhöz, valamint az IRGC al-Kudsz egységének egy újabb részét is Szíriába irányította. A sikeres iráni toborzásnak köszönhetően pedig 2014-re már számos iraki, afganisztáni és pakisztáni síita milícia segítette a kormányerőket a polgárháborúban. Irán továbbá vezető szerepet vállalt az egyébként lényegesen fragmentált szíriai kormányzati erők átszervezésében, valamint mintegy 100 ezer fő helyi szír katona toborzásával részt vett a szíriai Nemzeti Védelmi Erők felállításában is, amelynek mintáját az iráni Basij milícia adta, és egyes források szerint az IRGC vezetése alárendeltségében működik.²⁹ Amerikai kormányzati források szerint 2013 és 2015 között az iráni katonák száma Szíriában mintegy 2000 főt számlált, ami az al-Kudsz-erők és az IRGC szárazföldi csapatai mellett a reguláris

²⁴ Edward Wastnidge: Iran and Syria. An Enduring Axis. *Middle East Policy*, 24. (2017), 2. 148–159.

²⁵ Egeresi–Wagner (2018): i. m. 5.

²⁶ Michael Eisenstadt: *Iran's Military Intervention in Syria*. Long-Term Implications. The Washington Institute for Near East Policy, 2015. október 15.

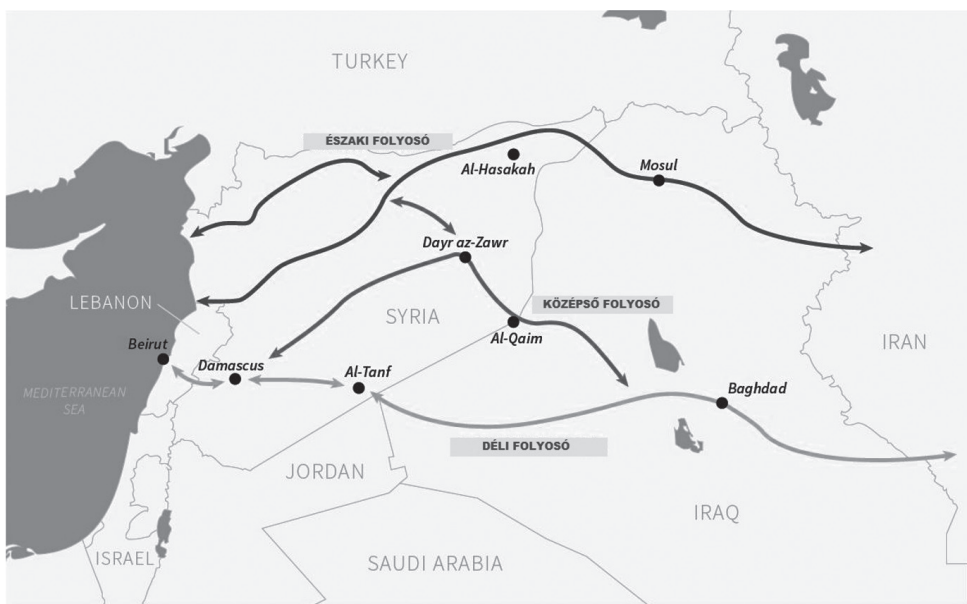
²⁷ Christopher Phillips: *The Battle For Syria: International Rivalry in the New Middle East*. New Haven, Yale University Press, 2016. 149.

²⁸ Phillips (2016): i. m. 150.

²⁹ Eisenstadt (2015): i. m.

hadsereg, az Artesh katonáiból tevődött össze. A jelenlegi létszámról pontos adatok nem állnak rendelkezésre,³⁰ azonban Irán katonai jelenlétének kiszélesedésére mutat rá az is, hogy Teherán immáron 140 fős iráni veszteségről számolt be a polgárháború kapcsán.³¹ A polgárháború kitörése tehát lehetőséget teremtett Irán számára, hogy letegye katonai és gazdasági befolyásának alapjait Szíriában azáltal, hogy katonai szerepvállalás és gazdasági hitelezés útján közvetlenül és közvetetten is beavatkozott az Aszad-rezsim oldalán. Az események előrehaladtával és az Aszad-rezsim hatalmának relatív stabilizálódásával azonban az iráni katonai jelenlét jövőbeli létjogosultsága alapjaiban megkérdőjeleződött.

Izraellel szemben Szíria számos előnyt nyújt Irán számára, így a teheráni vezetés ragaszkodik ahhoz, hogy formális és informális szíriai katonai jelenlétét a jövőben is fenntartsa. E törekvés mögött az iráni katonai gondolkodás egyik alaptétele húzódik meg, miszerint „ha nem Szíriában harcolunk az ellenségeinkkel, akkor ezt Iránban kell majd megtennünk”.³²

1. ábra: Potenciális iráni szárazföldi híd

Forrás: Seth G. Jones: *War by Proxy. Iran's Growing Footprint in the Middle East*. Center for Strategic & International Studies, 2019. március 11.

Az 1. ábrán látható térkép szemlélteti azt a három szárazföldi folyosót, amelyek Irán regionális célkitűzéseit, így az előretolt védelem megvalósításának infrastrukturális alapját is jelentik. E kontextusban Szíria geostratégiai jelentősége kiemelkedő, hiszen míg az északi folyosón keresztül Iránt melegtengeri kikötővárosokba juttatja el, addig

³⁰ Katzman (2021): i. m. 33.

³¹ Eisenstadt (2015): i. m.

³² Alex Vatanka: *The Mystery of Iran's "Strategic Depth" Policy in Syria*. Washington, Middle East Institute, 2017. január 26.

a déli folyosó szíriai szakasza Izrael pozícióinak gyengítését szolgálja. E szakasz az Izraellel szembeni stratégiai mélység fenntartása végett kritikus fontosságú, hiszen földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően nemcsak a szíriai szövetségesekkel való összeköttetést, hanem a proxyhálózat más térségbeli tagjai, a libanoni Hezbollah és a palesztin fegyveres csoportok elérhetőségét is támogatja. Az útvonal szomszédságában fekvő Golán-fennsík stratégiai közelsége szintén jelentős.³³

A déli folyosó szíriai szakaszának kezdőpontját al-Tanf város jelentené, ahol az al-Tanf Garrison amerikai katonai bázis komoly akadályok elé állítja az iráni törekvéseket. A Trump-adminisztráció 2018 decemberében bejelentette, hogy az USA végleg kivonul Szíriából, azonban konkrét lépéseket nem tett a katonai létesítmény felszámolása érdekében. A Biden-kormány eddigi nyilatkozatai alapján azonban kirajzolódni látszik, hogy elődjével ellentétben az Iszlám Állam feltartóztatása érdekében továbbra is fenn kívánja tartani a létesítményt. A bázis a terrorizmus elleni küzdelem mellett a déli folyosó mentén zajló iráni proxytevékenység visszaszorításában is kiemelt szerepet játszik.³⁴ Az amerikai támaszponttal kapcsolatban Irán természetesen többször is hangot adott aggodalmának, miszerint az amerikai hadsereg illegális szíriai jelenlétével veszélyezteti az ország területi integritását, valamint nemzeti szuverenitását.³⁵ Az iraki–szíriai határon keresztül haladó déli folyosó ellenőrzése tehát a térségbeli proxyszövetségek hatékony támogatása szempontjából kiemelt szerepet tölt be, megvalósítása azonban kiterjedt katonai infrastruktúrát feltételez Szíriában, és helyi regionális parancsnokság, irányítóközpontok, hírszerző egységek, fegyverraktárak és egyéb logisztikai létesítmények felállítását teszi szükségessé.³⁶

Az iráni beavatkozás a szíriai polgárháborúba már a kezdetektől fogva aggodalmat váltott ki az izraeli vezetésből, hiszen meggyőződésük volt, hogy Irán arra fogja felhasználni az Aszad-rezsimet, hogy katonai jelenlétét még jobban kiszélesítse az izraeli–szíriai határ mentén.³⁷ Az izraeli biztonságpercepciók az iráni nukleáris program mellett a Hezbollah proxytevékenységét jelölik meg legnagyobb fenyegetésként, amely iráni támogatással már több olyan dél-szíriai területre (többek között Daraa és Quneitra tartományokra) is kiterjesztette a tevékenységét, amelyek az izraeli határ mentén fekszenek. Az izraeli félelmek azonban nem alaptalanok, hiszen Irán számára a különböző térségbeli szövetségesei szavatolják Izrael pozícióinak és biztonsági környezetének folyamatos nyomás alatt tartását. Az elmúlt években Izrael számos légitámadást indított szíriai és libanoni területen tartózkodó iráni és Iránnal kapcsolatban álló célpontok ellen annak érdekében, hogy a logisztikai utánpótlás célzott megsemmisítésével visszaszorítsák az iráni proxyhálózat tevékenységét a térségben.³⁸ Ez azonban nem jelenti, hogy az iráni előretolt védelem Szíriában ne működne, hiszen

³³ Ehud Yaari: Iran's Ambitions in the Levant. Why It's Building Two Land Corridors to the Mediterranean. *Foreign Affairs*, 2017. május 1.

³⁴ Grant Rumley – David Schenker: *The Future of al-Tanf Garrison in Syria*. Policy Analysis. The Washington Institute for Near East Policy, 2021. december 6.

³⁵ Hamidreza Azizi: *Iran in Syria. Decision-Making Actors, Interests and Priorities*. Geneva Centre for Security Policy, 2018. 4.

³⁶ Nader Uskowi: *The Evolving Iranian Strategy in Syria. A Looming Conflict with Israel*. Atlantic Council Scowcroft Center for Strategy and Security, 2018. szeptember. 2. 2.

³⁷ As Syria Warms to Gulf States, Israel Sees Opportunity to Curb Iran – Report. *The Times of Israel*, 2022. január 12.

³⁸ Ihsan al-Faqih: Analysis – Have Israeli Airstrikes Reduced Iran's Influence in Syria? *Anadolu Agency*, 2022. január 6.

az Izrael szomszédságában felállított előretolt katonai jelenlét egyaránt magában hordozza alacsony és magas intenzitású konfliktusok kialakulásának veszélyét.

Irán hosszú távon jelentős katonai képességeket akar kialakítani az izraeli határ mentén, aminek egyik legfontosabb lépcsőfoka a szíriai jelenlét növelése.³⁹ Ez azonban amellett, hogy Oroszország és Törökország érdekeivel is szemben áll, belpolitikai szempontból is egyre inkább népszerűtlenné válik, hiszen Irán éves szinten több milliárd dollárt költ Szíriára úgy, hogy közben az ország gazdasági helyzete romlik. A Covid-19-járvány okozta gazdasági visszaesés, valamint az országgal szemben hatályban lévő gazdasági szankciók összhatásaként az iráni költségvetés egyre komolyabb nyomás alá kerülhet, a kialakuló költségvetési deficit pedig negatív hatást gyakorolhat Irán külföldi műveleteire is.⁴⁰ Ebből azonban nem lehet egyértelműen arra következtetni, hogy Irán jelentős mértékben redukálná a részvételét Szíriában, még akkor sem, ha az orosz–török nyomás korlátokat szabhat Irán törekvéseinek. Ezt támasztja alá, hogy 2020. július 8-án Szíria és Irán újabb megállapodást írt alá, ezúttal a katonai légvédelem területén. A légvédelmi együttműködés egy nagyobb stratégiai vízió részét képezi, ahol Irán és szövetségesei (Szíria, Irak és Libanon) integrált légvédelmi rendszert hoznak létre az izraeli légi agressziókkal szembeni hatékony fellépés érdekében.⁴¹ Irán szíriai műveleteivel kapcsolatban a nemzetközi közösség nem képvisel egységes álláspontot, hiszen míg az USA és Izrael Irán teljes mértékű visszavonulását követeli, addig Oroszország ezt a követelést irreálisnak tartja, még akkor is, ha az bizonyos mértékben számára is előnyökkel járna.⁴²

A katonai jelenlét fenntartásának egyik legkézenfekvőbb scenárióját Aszad hatalmon maradása jelenti, így Irán elsősorban ezt igyekszik biztosítani katonai és diplomáciai eszközökkel. Folyamatos katonai részvétele a konfliktusban nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Irán fontos szereplőjévé vált a rendezéssel kapcsolatos diplomáciai folyamatoknak is. Az, hogy a diplomáciai térben a többi ország egyenlő partnerként ismeri el Iránt, nemcsak a rezsím legitimációját segíti elő, hanem Irán regionális hatalmi státuszát is megerősíti. A szíriai válság megoldását célzó, 2017-ben Oroszországgal és Törökországgal közösen elindított asztanai tárgyalásoknak Irán aktív szereplője, így folyamatosan napirenden tudja tartani az olyan kérdéseket, amelyek számára kiemelten fontosak (például Aszad hatalmon maradása), ezáltal pedig korlátozott mértékben, de befolyásolni képes a konfliktus rendezésének folyamatát. Irán azonban nem támaszkodhat kizárólag arra, hogy az Aszad-rezsím – mostanra viszonylag stabilizált – hatalma hosszú távon is fennmarad, és számolnia kell azzal, hogy a jövőbeli szíriai kormánnyal nem fog tudni ilyen szoros kapcsolatot kialakítani. E kontextusban azonban törekednie kell arra, hogy a két ország közötti szövetség túlmutasson Aszad személyén, és minél mélyebb katonai és gazdasági gyökereket eressen. Ennek érdekében Irán hatékonyan ágyazza be magát a szíriai kormányzati

³⁹ Uskowi (2018): i. m. 1.

⁴⁰ Hamidreza Azizi: Iran's Involvement in Syria during the Covid-19 Pandemic. Continuity or Change? Geneva Centre for Security Policy, 2020. június. 3.

⁴¹ Farzin Nadimi: *Iran-Syria Air Defense Pact Could Disrupt Allied Operations*. The Washington Institute for Near East Policy, 2020. július 24.

⁴² Uskowi (2018): i. m. 6.

és informális biztonsági struktúrákba, hogy a szíriai katonai műveleteit egyfelől stabilizáló és pénzügyileg fenntarthatóvá, másfelől pedig könnyen letagadhatóvá tegye.⁴³

5. Összefoglalás

A nemzetközi nyomás ellenére Irán ez idáig jelen tudott maradni Szíriában, amihez nagymértékben hozzájárult, hogy katonai szerepvállalása hivatalosan a szíriai kormány kérésére történik. Látható, hogy az Aszad-rezsimet még mindig számos érdek fűzi Iránhoz, ugyanakkor már nem szorul olyan mértékben a segítségére, mint négy-öt évvel ezelőtt. A jövőben pedig elképzelhető, hogy az Aszad-rezsimnek még nagyobb mértékű nyomással kell szembenéznie az USA és Izrael, valamint Törökország és Oroszország részéről is, hogy intézkedéseket tegyen az iráni befolyás mérséklése, esetleges felszámolása tekintetében. Ebből kifolyólag pedig Szíria azzal a dilemmával találhatja magát szembe, hogy a hosszú távú iráni jelenlét alááshatja egyébként is szűk nemzetközi mozgásterét.

A katonai jelenlét fenntartása mellett azonban Irán gazdasági szempontból is érdekelt Aszad hatalmának fenntartásában, hiszen egy Irán-barát szír kormány hatékonyan tudja támogatni az iráni gazdasági érdekeket. Az iráni gazdaság számára a háború sújtotta Szíria újjáépítése számos előnnyel szolgálna. Irán a polgárháború alatt kivételes mértékű katonai és pénzügyi támogatást nyújtott Teherán számára, emiatt pedig elvárja, hogy az Aszad-rezsim komoly gazdasági előnyökhöz juttassa a posztháborús Szíriában. Irán részvétele az újjáépítésben azonban függ attól is, hogy mennyire tartják a szíriai vállalatok Iránt és az iráni vállalatokat hiteles partnernek. Az utóbbi kiküszöbölése érdekében Irán hangsúlyt fektet a szíriai közvélemény formálására. Puha hatalmi eszközökön keresztül saját magát minél inkább megbízható politikai szövetségesként és gazdasági partnerként tünteti fel, hogy megalapozza a szíriai vállalatok hajlandóságát az együttműködésre. Fontos továbbá azt is figyelembe venni, hogy a szíriai gazdaság fellendítésében eltérő mértékben, de a térség egy másik szereplője, Oroszország is érdekelt. A polgárháború alatt tanúsított kivételes iráni–oros együttműködés a kormányerők hatalmának stabilizálódását követően alábbhagyott, azóta pedig egyre élesebben kirajzolódik az ellentét a két ország politikai, de leginkább gazdasági érdekei között.

Minél inkább szélessé válik az iráni befolyás a térségben, annál sürgetőbb a nagyhatalmak számára is, hogy katonai vagy diplomáciai úton, de visszaszorítsák az iráni tevékenységet. Ennek ellenére azonban, az ukrajnai események tükrében egyre inkább valószínűtlenné válik, hogy a közeljövőben Oroszország és az USA együttműködne a kérdésben, az iráni nukleáris megállapodás felélesztése körüli tárgyalások során pedig nem valószínű, hogy Irán regionális politikája terítékre kerülne.

⁴³ A tagadható háború egy viszonylag új keletű fogalom a hazai szakirodalomban. Alapvetően azokat a katonai intervenciókat értjük alatta, amelyek során a kívülről beavatkozó szereplők nem ismerik el a közvetlen érintettségüket, és olyan eszközöket alkalmaznak, amelyeket utólag könnyű letagadni. Pénzváltó Nikolett: „Tagadható” háborúk? A kockázatok és lehetőségek értékelése aktuális közel-keleti esettanulmányokon keresztül. *Nemzet és Biztonság*, 14. (2021), 2. 50–69.

Összességében elmondható, hogy 2011-ben Irán azzal a céllal avatkozott be a szíriai kormányerők mellett, hogy biztosítsa Aszad hatalmon maradását, hiszen egy potenciálisan Irán-ellenes szíriai vezetés gátat szabott volna Irán regionális ambícióinak. Az események előrehaladásával azonban Aszad hatalma stabilizálódni látszik, így egyre inkább megkérdőjeleződik Irán katonai jelenlétének relevanciája. Az előretolt védelem célkitűzései azonban továbbra is megkövetelik a szíriai katonai jelenlét és befolyás fenntartását, így Irán a diplomáciai rendezésben való részvétellel kívánja megerősíteni, hogy az Aszad-rezsim számára nyújtott katonai támogatás a teheráni vezetés számára prioritást jelentő békés rendezés elősegítését szolgálja. Az a fajta elköteleződés pedig, amelyet Irán Szíria irányába tanúsított az elmúlt 10 évben, gyakorlatilag megkerülhetetlen szereplővé tette mind a konfliktus rendezése, mind pedig a posztháborús újjáépítési folyamatok során.

Felhasznált irodalom

- Akbarzadeh, Shahram – William Gourlay – Anoushiravan Ehteshami: Iranian Proxies in the Syrian Conflict. Tehran's 'Forward-Defence' in Action. *Journal of Strategic Studies*, (2022). 1–24. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2021.2023014>
- Al-Faqih, Ihsan: Analysis – Have Israeli Airstrikes Reduced Iran's Influence in Syria? *Anadolu Agency*, 2022. január 6. Online: www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-have-israeli-airstrikes-reduced-irans-influence-in-syria/2467171
- As Syria Warms to Gulf States, Israel Sees Opportunity to Curb Iran – Report. *The Times of Israel*, 2022. január 12. Online: www.timesofisrael.com/as-syria-warms-to-gulf-states-israel-sees-opportunity-to-curb-iran-report/
- Azizi, Hamidreza: *Iran in Syria. Decision-Making Actors, Interests and Priorities*. Geneva Centre for Security Policy, 2018. Online: <https://dam.gcsp.ch/files/2y10sO3iPv-3Jl7Uie984mj0kuLSjDISBy9CAadkepLMEB8hsx9rQUci>
- Azizi, Hamidreza: *Iran's Involvement in Syria during the Covid-19 Pandemic. Continuity or Change?* Geneva Centre for Security Policy, 2020. június. 3. Online: <https://dam.gcsp.ch/files/doc/iran-and-syria>
- Azizi, Hamidreza: *The Concept of "Forward Defence": How Has the Syrian Crisis Shaped the Evolution of Iran's Military Strategy?* Geneva Centre for Security Policy, 2021. Online: <https://dam.gcsp.ch/files/doc/iran-forward-defence-strategy-en>
- Caspi, Ben: Israeli PM Pledges Iran Will No Longer Be Untouchable. *Al-monitor*, 2022. február 1. Online: www.al-monitor.com/originals/2022/02/israeli-pm-pledges-iran-will-no-longer-be-untouchable
- Defense Intelligence Agency: *Iran Military Power. Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*. Washington, DC, U.S. Government Publishing Office, (2019). Online: www.dia.mil/Portals/110/Images/News/Military_Powers_Publications/Iran_Military_Power_LR.pdf
- Egeresi Zoltán – Wagner Péter: A lezárás felé? A szíriai polgárháború megoldásának lehetséges körvonalai (4.) A regionális szereplők céljai és érdekei: Irán és Törökország. *KKI-Elemzések*, (2018), 2. 1–12. Online: https://kki.hu/assets/upload/02_KKI-elemzes_SYR_Egeresi-Wagner_20180111.pdf

- Eisenstadt, Michael: *Iran's Military Intervention in Syria. Long-Term Implications*. The Washington Institute for Near East Policy, 2015. október 15. Online: www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-military-intervention-in-syria-long-term-implications
- Israel Ministry of Foreign Affairs: *PM Netanyahu Addresses the United Nations General Assembly* (2017. szeptember 19.). Online: <https://embassies.gov.il/boston/NewsAndEvents/Pages/PM-Netanyahu-addresses-the-United-Nations-General-Assembly-19-September-2017.aspx>
- Jones, Seth G.: *War by Proxy: Iran's Growing Footprint in the Middle East*. Center for Strategic & International Studies, 2019. március 11. Online: www.csis.org/war-by-proxy
- Katzman, Kenneth: *Iran's Foreign and Defense Policies*. CRS Report. Congressional Research Service, 2021. január 1. Online: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf>
- Keinon, Herb: Cyberwarfare and the 'Octopus Doctrine' – Analysis. *The Jerusalem Post*, 2020. május 20. Online: www.jpost.com/middle-east/cyberwarfare-and-the-octopus-doctrine-analysis-628737
- Kis Benedek József: *A katonai biztonság összefüggései az észak-afrikai és közel-keleti térségben az arab tavasz tükrében*. MTA doktori értekezés. Budapest, 2019. Online: http://real-d.mtak.hu/1217/7/dc_1617_18_doktori_mu.pdf
- Lamrani, Omar: *Iran's Conventional Military Capabilities*. Newlines Institute for Strategy and Policy, 2020. július 9. Online: <https://newlinesinstitute.org/iran/irans-conventional-military-capabilities/>
- Lopes Da Silva, Diego – Nan Tian – Alexandra Marksteiner: *Trends in World Military Expenditure, 2020*. SIPRI, 2021. Online: <https://doi.org/10.55163/JTFI7245>
- Macias, Amanda – Kevin Breuninger: Trump Says US Does Not Seek War or Regime Change in Iran, but is Still Ready to Act if 'Necessary'. *CNBC*, 2020. január 3. Online: www.cnn.com/2020/01/03/trump-to-make-a-statement-following-fatal-strike-on-iran-general.html
- McInnis, J. Matthew: *Iranian Concepts of Warfare: Understanding Tehran's Evolving Military Doctrines*. American Enterprise Institute, 2017. február 16. Online: www.aei.org/wp-content/uploads/2017/02/Iranian-Concepts-of-Warfare.pdf?x91208
- Nadimi, Farzin: *Iran-Syria Air Defense Pact Could Disrupt Allied Operations*. The Washington Institute for Near East Policy, 2020. július 24. Online: www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/iran-syria-air-defense-pact-could-disrupt-allied-operations
- Netanyahu Discusses Regime Change in Iran. *CNN*, 2018. szeptember 29. Online: <https://edition.cnn.com/videos/world/2018/09/29/labott-netanyahu-iran-regime-intv-sot-vpx.cnn>
- Pénzváltó Nikolett: „Tagadható” háborúk? A kockázatok és lehetőségek értékelése aktuális közel-keleti esettanulmányokon keresztül. *Nemzet és Biztonság*, 14. (2021), 2. 50–69. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2021.2.5>
- Phillips, Christopher: *The Battle For Syria. International Rivalry in the New Middle East*. New Haven, Yale University Press, 2016. Online: <https://doi.org/10.12987/yale/9780300217179.001.0001>

- Risseeuw, Rafke: *The Syrian–Iranian Nexus: a Historical Overview of Strategic Cooperation*. Brussels, Brussels International Center, 2018. Online: www.bic-rhr.com/sites/default/files/The-Syria-Iran-Nexus-1.pdf
- Rumley, Grant – David Schenker: *The Future of al-Tanf Garrison in Syria*. Policy Analysis. The Washington Institute for Near East Policy, 2021. december 6. Online: www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/future-al-tanf-garrison-syria
- Stoian Karadeli, Andrea: Relations Between Iran and Syria – A Marriage of Convenience or an Axis of Resistance? *European Security and Defence*, 2019. június 18. Online: <https://euro-sd.com/2019/06/articles/13604/relations-between-iran-and-syria-a-marriage-of-convenience-or-an-axis-of-resistance/>
- Tálas Péter – Ablaka Gergely – Deák András György – Csiki Varga Tamás – Egeresi Zoltán – Etl Alex – Háda Béla – Jójárt Krisztián – Kemény János – Péczeli Anna – Pénzváltó Nikolett – Rácz András: *Az amerikai–iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Elemzések, 2020/1. Online: www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKI_Elemzések_2020_1.pdf
- Uskowi, Nader: *The Evolving Iranian Strategy in Syria: A Looming Conflict with Israel*. Atlantic Council Scowcroft Center for Strategy and Security, 2018. szeptember. 2. Online: www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/09/The_Evolving_Iranian_Strategy_in_Syria.pdf
- Vatanka, Alex: *The Mystery of Iran's "Strategic Depth" Policy in Syria*. Middle East Institute, 2017. január 26. Online: <https://mei.edu/publications/mystery-irans-strategic-depth-policy-syria>
- Wastnidge, Edward: Iran and Syria: An Enduring Axis. *Middle East Policy*, 24. (2017), 2. 148–159. Online: <https://doi.org/10.1111/mepo.12275>
- Wehrey, Frederic – Dalia Dassa Kaye – Jessica Watkins – Jeffrey Martini – Robert A. Guffey: An Altered Strategic Landscape: The Shifting Regional Balance of Power. In Frederic Wehrey et al.: *The Iraq Effect: The Middle East After the Iraq War*. Santa Monica, CA, RAND Corporation, 2010. 17–48. Online: www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG892.pdf
- Yaari, Ehud: Iran's Ambitions in the Levant: Why It's Building Two Land Corridors to the Mediterranean. *Foreign Affairs*, 2017. május 1. Online: www.foreignaffairs.com/articles/iran/2017-05-01/irans-ambitions-levant